

Aandacht voor leerkracht-leerlingrelaties: belangrijk voor leerling en leerkracht

Helma M. Y. Koomen Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen
ResearchED, 20 januari 2018

Binnenkomer: Leraar Paul (VO)

“Een goede relatie met je leerlingen opbouwen begint met de namen leren. Dat verloopt bij mij elk jaar ongeveer hetzelfde: de eerste weken gaat het heel snel, leerlingen vinden het opvallend dat ik al zoveel namen ken. Rond de Kerst bereik ik een soort grens. Zodra ik genoeg namen ken om de boel draaiende te houden, stop ik blijkbaar met namen onthouden. In elke klas zitten er dan een stuk of acht leerlingen wiens naam ik helemaal niet ken. Dit zijn natuurlijk altijd de brave, blonde meisjes met identieke oorbellen. Van die kinderen die altijd hun huiswerk maken, niet door de klas schreeuwen en slechts af en toe een vinger opsteken. Vanuit het perspectief van orde houden kan je die gewoon negeren.”

Eh, je buurvrouw...

Neem een specifieke leerling in gedachten waarmee je een moeizame relatie hebt.

Schrijf op: drie woorden die deze relatie kenmerken

1. Belang van leerkracht-leerlingrelaties?
2. Wat zijn leerkracht-leerlingrelaties precies?
3. Hoe te meten, interpreteren en beïnvloeden?

1. Belang van leerkracht-leerlingrelaties?

- Wat zien we elke dag gebeuren als professionals?
- Wat weten we uit eigen ervaring, bijv. als ouders?

- **Kwaliteit relatie met leraar belangrijk voor leerlingen vanwege effecten op:**
 - Gedrag
 - sociaal functioneren
 - taakgedrag/betrokkenheid/motivatie
 - schoolprestaties

- *Diverse reviewstudies en meta-analyses*

- Effecten van (persoonlijke) leraar-leerlingrelatie op schools leren? (4-18 jaar)
- Twee meta-analytische studies

Review of Educational Research
December 2011, Vol. 81, No. 4, pp. 493–529
DOI: 10.3102/0034654311421793
© 2011 AERA. <http://rer.aera.net>

The Influence of Affective Teacher–Student Relationships on Students’ School Engagement and Achievement: A Meta-Analytic Approach

Debora L. Roorda and Helma M. Y. Koomen
University of Amsterdam

Jantine L. Spilt
VU-University

Frans J. Oort
University of Amsterdam

School Psychology Review 2017, Volume 46, No. 3, pp. 239–261 DOI: 10.17105/SPR-2017-0035.V46-3

Affective Teacher–Student Relationships and Students’ Engagement and Achievement: A Meta-Analytic Update and Test of the Mediating Role of Engagement

Debora L. Roorda Suzanne Jak Marjolein Zee Frans J. Oort
Helma M. Y. Koomen
University of Amsterdam

Meta-analyse 2017: mediërende rol betrokkenheid

- Invloed niet kleiner in **VO**
- Meer invloed voor **oudere leerlingen**
 - Verwachting: jongere kinderen
- Invloed groter voor **(risico)groepen**:
 - lage SES
 - jongens (voor betrokkenheid)
 - leerproblemen (voor negatieve relaties)
- Academisch risico verklaring

LK-LL relatie relevant:

In het bijzonder voor *risico-* of *zorgleerlingen* → ***dubbel risico***

- relaties gemiddeld slechter: afstandelijker, minder vertrouwen, afhankelijker en/of meer conflict
- invloed van de relatie is groter → negatief (van conflict), maar ook positief (van warmte/vertrouwen)
- dus relatie = risico- én beschermende factor

Leraar als professional

Kwaliteit interpersoonlijke relaties ook belangrijk voor LK zelf

- Bron van motivatie, voldoening en zingeving
- Dé reden om leraarsvak te kiezen en niet te verlaten

maar ook:

- Vereist emotionele investering → bron van stress en kwetsbaarheid
- Er is vooral zorg om draagkracht en handelingsverlegenheid bij relaties met gedragsmoeilijke leerlingen (*Onderwijsraad, 2010*)

Educ Psychol Rev (2011) 23:457–477
DOI 10.1007/s10648-011-9170-y

REVIEW

Teacher Wellbeing: The Importance of Teacher–Student Relationships

Jantine L. Spilt • Helma M. Y. Koomen • Jochem T. Thijs

**Probleemgedrag en leraarstress:
Het belang van een relationele benadering¹**

J. L. Spilt, H. M. Y. Koomen en J. T. Thijs

**PEDAGOGISCHE
STUDIËN**

2014 (91) 366 - 382

12

- ❑ Storend gedrag LL beïnvloedt welbevinden LK **via** ***interpersoonlijke conflicten***
- ❑ LK ervaren niet noodzakelijk stress door de omgang met probleemgedrag op zich
- ❑ LK ervaren stress door wangedrag ***ingebod in relaties*** vol onenigheid en wantrouwen

→ ***NB: Dit heeft implicaties voor interventie***

Dit zien we liever niet...

Conclusie: relatie is evident van belang voor leerling en leerkracht

...maar waarom besteden we hier in praktijk dan zo weinig aandacht aan...

Waarom zo weinig aandacht?

Twijfels (in praktijk) over...

1. wat deze (affectieve) relatie precies is = lastig en onbekend concept
2. hoe we deze relatie kunnen meten, interpreteren, bespreekbaar maken en beïnvloeden

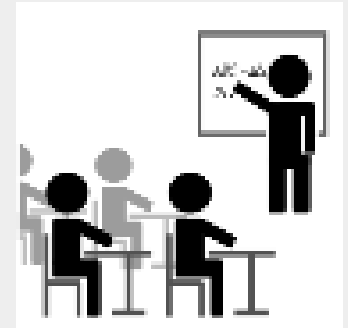
2. Wat zijn leerkracht-leerlingrelaties precies?

lastig en onbekend concept

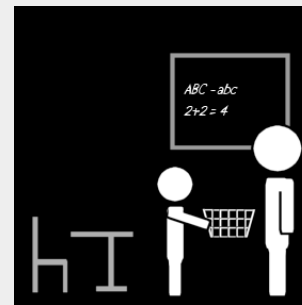
Leerkracht-leerlingrelatie: lastig concept (1)

We zijn meer gewend (opgeleid) om te denken in termen van:

- Kwaliteit van de leerkracht in het algemeen (pedagogische stijl, *self-efficacy*, motivatie)

...*dan* afstemming een-op-een

- Terwijl bijv. leerkracht *self-efficacy* verschilt per leerling...
Onderzoek: Zee, de Jong en Koomen (2016, 2017)

Leerkracht-leerlingrelatie: lastig concept (2)

We zijn meer gewend (opgeleid) om te denken in termen van:

- gedrag en interactie

...dan gedachten en gevoelens

NB Dit geldt voor leraren én voor begeleiders...

Mirjam vertelt dat één van haar leerlingen precies weet hoe zij haar **uit evenwicht** kan brengen: **“She knows how to push my button”**. Deze leerling lijkt er zelfs behagen in te scheppen om de leerkracht **boos** te krijgen. Behalve deze leerling zijn er nog andere kinderen in de klas waar zij moeite mee heeft. Zo is er een leerling die zich doorgaans wel gehoorzaam gedraagt, maar die haar toch **op de zenuwen** werkt zonder dat zij precies kan zeggen waarom. Daarnaast is er een leerling die momenteel veel aangrijpends meemaakt in de thuissituatie. Mirjam is **erg begaan** met deze leerling, maar ook **onzeker** over wat zij kan betekenen voor leerlingen die thuis problemen hebben. Gelukkig zitten er ook een aantal ‘ongecomplieerde’ kinderen in de klas die ’s ochtends opgewekt binnenkomen en aan het eind van de dag net zo opgewekt de school weer verlaten. Ze haalt **veel voldoening** uit het contact met deze kinderen.

Casus Mirjam Basisonderwijs

- Veel en wisselende emoties in dagelijks contact met individuele leerlingen
- Emotionele impact van dagelijks contact verschilt per leerling
- Interpersoonlijke betekenis van probleemgedrag (invloed relatie specifiek kind)

“She knows how to push my button” →

Gehechtheidstheorie: Wat is een relatie?

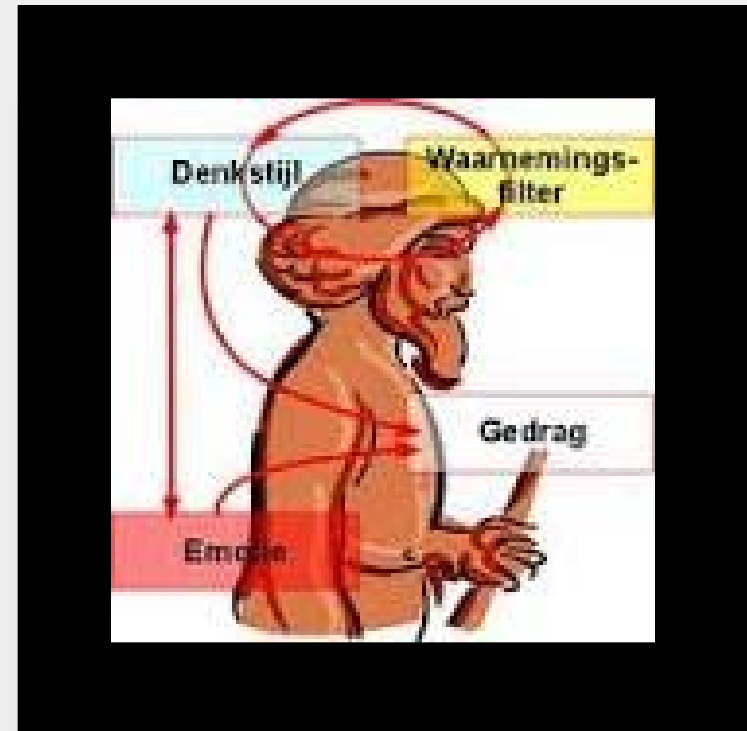
- Affectieve kwaliteit en één-op-één relatie
- Gaat niet alleen om gedrag (= *interactie*)
- Maar ook: achterliggende gedachten, opvattingen en gevoelens → *beeld van relatie*

- Positieve en negatieve aspecten: veiligheid en (zelf)vertrouwen vs teleurstelling en afwijzing

Beeld van relatie: fungeert als bril of filter

beïnvloedt gedachten,
gevoelens en gedrag in
dagelijkse situaties (vaak
onbewust)

Dit geldt voor leerling en leerkracht...

**3. Hoe de LK-LL relatie te meten en interpreteren?
(en hoe bespreekbaar te maken en beïnvloeden?)**

Belang van instrumenten en begeleiding

- Observatie feitelijke interacties
- Opvattingen en geïnternaliseerde gevoelens leerling
(= beeld leerling)
- Opvattingen en geïnternaliseerde gevoelens leraar
(= beeld leraar)

Leerling Leerkracht Relatie Vragenlijst

■ Drie dimensies

- **Nabijheid** (genegenheid, open communicatie, vertrouwen veiligheid, effectiviteit); 11 items
- **Conflict** (boosheid, dwingend gedrag, onvoorspelbaarheid, afwijzing); 11 items
- **Afhankelijkheid** (buitensporige vraag om hulp en aandacht, sterke reactie op scheiding); 6 items

■ **Beeld** = patroon van relatiedimensies

- NB bij LLRV: volgens opvatting LK

Beeld leraar: Leerkracht Relatie Interview (LRI)

- Gebaseerd op gehechtheidstheorie
- 30-40 minuten
- 12 vragen
 - met follow-up vragen naar
 - Specifieke situaties (positief en negatief)
 - Naar gevoel LK en gevoel LL in die specifieke situaties
- Geïnternaliseerde gevoelens en opvattingen
 - deels onbewuste processen
 - geanalyseerd met coderingsysteem

Pianta, 1999; Nederlandse vertaling Koomen & Lont, 2004

Gezonde relatie

- Open en flexibel beeld van relatie
- Positief van toon, of tenminste balans tussen positieve en negatieve emoties
- De overtuiging dat het eigen handelen invloed heeft op LL (leiderschap)

Problematische relatie

- Rigide beeldvorming en selectieve waarneming: 'probleemkind'; 'dit wordt niks'
- Negatieve emoties domineren
- Gebrekkig leiderschap

Casus Mirjam: Leerkracht Relatie Interview (LRI)

- LRI over relatie met het kind dat haar vaak boos en van streek maakt (stress)
- Vraag 1 naar drie woorden die onderlinge relatie kenmerken → Mirjam noemt drie **kind**kenmerken
- Legt verantwoordelijkheid voor problemen eenzijdig bij kind
- Mede-eigenaarschap van probleem → maakt kwetsbaar voor falen, maar is enige kans op verbetering relatie

- ***NB: Kijk nog eens terug naar die drie woorden opgeschreven aan het begin?***

Verbeteren relatie: werken aan een open “mind set”

Gezonde relatie

- Open en flexibel beeld van relatie
- Positief van toon, of tenminste balans tussen positieve en negatieve emoties
- De overtuiging dat het eigen handelen invloed heeft op LL (leiderschap)

Problematische relatie

- Rigide denkpatronen en selectieve waarneming: ‘probleemkind’; ‘dit wordt niks’
- Negatieve emoties overheersen
- Gebrekkig leiderschap

Gedrag – Vaardigheden?

Denken & Voelen – Zelfinzicht?

Veranderen denken & voelen: hoe doe je dat?

Website LLInC:
www.bureaumind.nl

- Reflectie op basis van Leerkracht Relatie Interview = Leerkracht Leerling Interactie Coaching (LLInC)
- Werken aan een ‘open mindset’ (beeld relatie van leraar)
- Empirisch onderzoek: LLInC verandert beeldvorming en bevordert sensitiviteit naar leerling (*Spilt et al., 2012*)

Ineke over Linda

Ik heb een andere blik gekregen op mijn relatie met deze leerling. Ik vond het best confronterend om te zien hoe mijn emoties mijn handelen naar dit kind beïnvloeden. Maar ik kon na die gesprekken meer genieten van positieve interacties met deze leerling.

Henk over Patrick

Ik vind het nog steeds moeilijk om Patrick bij de les te houden. Maar ik heb hier zelf minder last van. Het is of ik hem anders zie en meer kan genieten van bv zijn enthousiasme voor bepaalde dingen. Ik heb ook zelf oplossingen bedacht, maar belangrijker is dat deze niet meteen resultaat hoeven te hebben. Ik ben tevredener met hoe het gaat.

Maria over Bart

Ik realiseer me dat ik best gekleurd was door de ervaringen van de collega van vorig jaar. Na het interview heb ik meer gekeken naar wie Bart als persoon is en wat zijn storende gedrag veroorzaakt. Ik heb hem naar bepaalde dingen gevraagd en hem geobserveerd. Dit heeft mij een positiever gevoel over de omgang met hem gegeven, ook als ik hem moet corrigeren.

- **Belang van leerkracht-leerlingrelaties:** is evident, maar aandacht hiervoor niet.
- **Concept relatie:** relatie is meer dan gedrag → aandacht besteden aan een-op-een relaties en achterliggende gedachten en gevoelens van LK
- **Metten en interpreteren:**
 - instrumenten benutten om *mindset* LK (gedachten en gevoelens) in kaart te brengen
 - NB: (regelmatig) vragenlijsten invullen over relatie-aspecten kan op zichzelf reflectie LK bevorderen
- **Beïnvloeden relatie:**
 - **Bij probleem-LL:** interventie richten op relatie (bv *mindset* LK), niet alleen op probleemgedrag zelf
 - **LLInC:** in gesprek gaan met LK over relatie met zorgleerling + ondersteunende coaching t.b.v. reflectie -> *veranderen mindset LK*

“Na de kerstvakantie: ‘Jongens, ik moet wat vertellen. Ik schaam me er wel een beetje voor, maar ik ben er achter gekomen dat ik een heleboel van jullie namen nog niet ken.’

Aan het eind van de les ging ik ze willekeurig op een rij zetten om daarna te testen of ik alle namen kende. De rest van de les heb ik ze met opdrachten aan het werk gezet, zodat ik alle leerlingen die ik nog niet kende kon gaan interviewen over hun hobby's, achternamen, broertjes en zusjes, muziekinstrumenten, huisdieren en gekke eigenschappen. Alles wat maar kon helpen om iemands naam te onthouden.

De volgende les merkte ik meteen het verschil: ik had opeens veel meer grip op de klas. Alsof er opeens een stuk meer mogelijk was. Dat is een veel beter uitgangspunt voor het leren.”

Bedankt voor uw aandacht

Meer info:

- Helma Koomen: h.m.y.koomen@uva.nl

- Koomen, H., Verschueren, K., & Pianta, R (2007). *LLRV Leerling Leerkracht Relatie Vragenlijst: Handleiding*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Roorda, D.L., Koomen, H. M. Y., Spilt, J. L., & Oort, F.J. (2014) De invloed van affectieve leraar-leerlingrelaties op het schools leren van leerlingen: Verschillen tussen basis- en voortgezet onderwijs. *Pedagogische Studiën*, 91(2), 97-112.
- Spilt, J., & Koomen, H. (2015). Het Leerkracht Relatie Interview als hulpmiddel voor handelingsgerichte diagnostiek: Zicht op de invloed van de leerkracht bij gedragsproblemen van leerlingen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en Klinische Kinderpsychologie (TOKK)*, 40 (1), 17-27.
- Spilt, J. L., Koomen, H.M.Y. (beiden eerste auteur), & Thijs, J.T. (2014) Probleemgedrag en leraarstress: Het belang van een relationele benadering. *Pedagogische Studiën*, 91(6), 366-382.
- Spilt, J. L., & Koomen, H. M. Y. (2014). Gedragsproblemen van kinderen of relatieproblemen met kinderen: een cruciaal verschil?! *Mensenkinderen*, 141, 4-8.
- Spilt, J.L., & Koomen, H.M.Y. (2010). Het Leerkracht Relatie Interview: Interviews met leerkrachten over hun relaties met kleuters met gedragsproblemen. *Kind en Adolescent*, 31, 58-70.
- Verschueren, K. (2015). Ontwikkeling en onderwijs: de bijdrage van bio-ecologische ontwikkelingsmodellen aan onderwijsonderzoek. *Kind en Adolescent*, 36, 209-225.
- Zee, M., de Jong, P.F., & Koomen, H.M.Y. (2017). Omgaan met verschillende soorten gedrag in de klas: De rol van leerkracht self-efficacy. *Kind en Adolescent*.